

JUHLAJULKAISU

URHO KALEVA
KEKKONEN

1900 · 3/9 · 1975

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1975, Vammalan Kirjapaino Oy

ISBN 951-9068-43-0 (1/2 nahk.)

ISBN 951-9068-44-9 (sid.)

ISBN 978-951-855-874-6 (PDF)

Antti Hannikainen

Näkökohtia korkeimman oikeuden kehityksen nykyvaiheesta

I Ylimmän tuomiovallan järjestelyssä olemme ottamassa uutta askelta kohti uudenaikaisempaa järjestelmää ja tällä kertaa lopullisena pitämäämme päämäärää. Korkeimman oikeuden pääasiallisimpana tehtävänähän on nykyisin oikeudenkäyntiasioiden ratkaiseminen ylimpänä, säännönmukaisesti kolmantena oikeusasteena. Kaikki oikeusasteet alioikeudesta ylintä oikeusastetta, korkeinta oikeutta, myöten, ovat käsitelleet jutut, sikäli kuin muutoksenhakurajoitukset eivät ole asettaneet estettä muutoksenhauille, niin sanoakseni kokonaisuudessaan, niin hyvin niiden tosiasiapuolen eli todistuskysymykset kuin oikeuskysymyksetkin. Korkein oikeus -komitean mietintö ja sen johdosta annetut lausunnot, ennen kaikkea korkeimman oikeuden lausunto,¹ merkitsevät eteenpäin menoa ja muodostavat tässä kohden eräänlaisen välietapin. Nehän koskettelevat kysymystä korkeimman oikeuden aseman ja tehtävien muuttamisesta tähänastista nykyaikaisempaan suuntaan. Hallitusmuodon 53 §:n mukaan korkeimman oikeuden tehtävänä on myös valvoa tuomarien ja ulosottoviranomaisten lainkäyttöä, mihin liittyy läheisesti lainkäytön ohjaaminen ja yhdenmukaisuuden edistäminen lähinnä ennakkopäätöksiä antamalla. Korkeimman oikeuden aseman ja tehtävän tätä puolta korostetaan luvan myöntämisellä ns. prejudikaattiperusteella. Tosin näissäkin tapauksissa muutoksenhakijalla on säännönmukaisesti intressissä saada hovioikeuden ratkaisun lopputulos muutetuksi, mutta luvan myöntäminen tällöin perustuu ratkaisun merkitykseen ennakkotapauksena. Sen sijaan, että korkein oikeus nykyään tutkii myös kolmantena oikeusasteena jutun sekä

¹ Tässä esityksessä kosketellaan mietinnön ohella vain ko. lausuntoa. Ks. komiteanmietintö 1973: 110 sekä Korkeimman oikeuden selostuksia ja tiedonantoja 1974, ss. 280–324.

tosiasiapuolen että oikeudellisen puolen, alettaisiin korkeimmassa oikeudessa kiinnittää enemmän huomiota jutun oikeudelliseen puoleen, mikä voisi tapahtua joko siten, että laissa muutoksenhakuluvan antaminen rajoitettaisiin enemmän tai vähemmän vain oikeuskysymyksiin tai siten, että estetään tai rajoitetaan muutoksenhakuluvan saamista todistuskysymyksissä tai muutoin tosiasiapuolen kysymyksissä. Ruotsissa on kysymyksessä olevassa suhteessa otettu niin sanoakseni täysi askel. Vaikkakin meillä oikeuskehityksen samankaltaisuudesta johtuen saattaa ehkä olla aiheellista seuraavaa kehitysaskelta harkitsemme saada Ruotsin korkeimman oikeuden uusien säännösten mukaisesta toiminnasta prejudikaattiuomioistuimena kokemusperäistä tietoa, meillä saattaa olla, niinkuin monessa yhteydessä on viitattu, omassa oikeuskehityksessämme havaittavissa perusteita, joiden vuoksi korkeinta oikeutta edelleen kehitettäessä on syytä rajoittaa tässä vaiheessa vain viitoittamaan sitä tietä ja kohdetta, jotka antavat suunnan tulevalle kehitykselle. Korkein oikeus -komitean mielestä kehityksessä korkeimman oikeuden kohdalla voidaan Suomessa ottaa ratkaiseva askel eteenpäin, toisin sanoen muodostaa korkeimmasta oikeudesta prejudikaattiuomioistuin vasta sitten, kun oikeudenkäynti alemmissa oikeuksissa ja ennen kaikkea hovioikeudessa on saatu asianmukaisella tavalla uudistetuksi. Korkeimman oikeuden mainitun komitean mietinnöstä antamassa lausunnossa, jossa ei oteta samalaista kantaa komitean edellyttämien, alempiin oikeuksiin kohdistuvien uudistusten tarpeellisuudesta, tyydytään tosiasiasa pääasiallisesti hyväksymään komitean edellyttämä kehityksen eteenpäin menoa rajoittava valmistelutyön jatkamista tarkoittava kanta, vaikka pidetäänkin välttämättömänä, että riippumatta alempien oikeuksien toimintaedellytyksissä ja niiden toiminnassa nykyisin ilmenevistä puutteellisuuksista kiireellisesti ryhdytään toimenpiteisiin korkeimman oikeuden kehittämiseksi prejudikaattiuomioistuimeksi.² Eri asia on, että nykyisessä vaiheessa, jolloin ryhdymme ottamaan ensiaskeleita korkeimman oikeuden tiellä selväpiirteisen, nykyaikaisiin tarkoitukseen paremmin soveltuvan suunnan saamiseksi, voidaan laki kirjoittaa eri tavoin. Komitean mietintö sisälsi mielestäni kohtia, joista uudenaikainen suuntaus käy selvästi ilmi.

II Korkein oikeus on Korkein oikeus -komitean mietinnöstä antamassaan lausunnossa eräässä merkittävässä kohden poikennut komitean ehdotuksesta. Lienee katsottava, että tuossa lausunnossa, joka

² Vrt. *Miettisen* eriävää mielipidettä.

rakentuu nyt voimassa olevan oikeuden pohjalle, tunnutaan ikäänkuin väheksyttävän sitä eteenpäin pyrkivää suuntaa, joka ilmenee komitean mietinnöstä, ennen kaikkea ehdotukseen sisältyvästä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:stä. Tämä periaatteellisesti tärkeä pykälä oli komiteassa pitkällisen harkinnan kohteena ja siinä kiinni lyödyt periaatteet korkeimman oikeuden tehtävistä lain oikean soveltamisen ja oikeudenhoidon yhtenäisyyden valvomiseksi sekä oikeuskäytännön ohjaamiseksi vastannevat nykyajan vaatimuksia sekä muuttavat ja avartavat sitä, mikä tähän asti on ollut voimassa. Niistä syistä, jotka käyvät selville komitean mietinnöstä, komitea ei kuitenkaan ole voinut ehdottaa tässä vaiheessa täyden askeleen ottamista.

Korkein oikeus on mainitussa lausunnossaan, todettuaan tosin nykyiseen muutoksenhakujärjestelmään liittyvän eräitä epäkohtia mutta komitean kantaan yhtyen katsoen ratkaisevan parannuksen voitavan saada aikaan vain muodostamalla korkeimmasta oikeudesta lähinnä ns. prejudikaattituomioistuim, pitänyt välttämättömänä, että etupäässä jutturuuhkan nopean kasvamisen huomioon ottaen ja, niinkuin edellä on sanottu, riippumatta alempien oikeuksien toimintaedellytyksissä ja niiden toiminnassa nykyisin ilmenevistä puutteellisuuksista, kiireellisesti ryhdytään toimenpiteisiin korkeimman oikeuden kehittämiseksi prejudikaattituomioistuimeksi niin, että muutos voitaisiin toteuttaa jo lähivuosina. Mainitusta kannanotostaan huolimatta ja vaikka korkein oikeus katsoo, että tätä periaatteellisesti tärkeätä ja laajakantoista uudistusta odotettaessa olisi viivytyksettä toteutettava komitean ehdottamia muutoksia ja uudistuksia, jotka ovat omiaan kehittämään nykyistä muutoksenhakumenettelyä ja asiain käsittelyä korkeimmassa oikeudessa tarkoituksenmukaisemmaksi ja joutuisammaksi sekä siten ainakin jossakin määrin hillitsemään jutturuuhkan kasvamista, korkein oikeus lausunnossaan periaatteelliselta kannalta mitään sanomattomin perustein kuitenkin katsoo, että tässä vaiheessa kysymyksessä olevan 3 §:n muuttamisesta olisi pidättäydyttävä. Ilmeisesti korkein oikeus ei ole pitänyt suotavana, että niin suuressa määrin nykyiselle pohjalle jäävään lakiin, kuin mitä oikeudenkäymiskaaren 30 lukua koskeva uudistusehdotuskin tarkoittaa, otetaan periaatteellista suuntaa muuttava sekä uusia ongelmia ja tulkintakysymyksiä herättävä lainkohta, kuin mitä komitean ehdotus tässä kohden tarkoittaa, olkoonpa että se tavallaan tehokkaammin viitoittaa tietä prejudikaattituomioistuimen suuntaan kuin lausunnosta näkyvä pelkkä lausuma.

III Voimassa olevan lain oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n 2 kohdan mukaan muutoksenhakulupa tulee myöntää, paitsi muuta, jos

lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa on tärkeätä saattaa juttu korkeimman oikeuden tutkittavaksi. Komitean mietinnössä vastaavan pykäläehdotuksen mukaan muutoksenhakulupa voidaan myöntää, jos lain oikean soveltamisen kannalta tai oikeuskäytännön ohjaamiseksi on tärkeätä saattaa juttu korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. Tietysti täytyy edellyttää, että kummassakin tapauksessa lain tarkoituksena on lain oikean soveltamisen ja oikeudenhoidon yhtenäisyyden toteuttaminen, mutta komitean mietinnössä näytään esitettävän muutoksenhakuluvan myöntämisen perusteeksi myös, että oikeuskäytännön ohjaamiseksi katsotaan tärkeäksi saattaa juttu korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. Tämä merkitsee, että komitea on tahtonut laajentaa sitä alaa, jolla yleisessä intressissä muutoksenhakulupa voidaan myöntää. Oikeuskäytännön ohjaamiseksi voi olla tärkeätä saattaa sellainenkin juttu korkeimman oikeuden harkittavaksi, jonka oikealla ratkaisemisella muusta syystä, kuin lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa, on tärkeä merkitys. Oikea ratkaisu saattaa perustua syihin, joilla nykyään asiaa arvostellen ei ole katsottava olevan prejudikaattiarvoa. Mikäli korkein oikeus esim. katsoo, että oikeuskäytännön ohjaamiseksi rangaistuksen mittaamiskysymyksessä olisi tärkeätä ottaa juttu sen tutkittavaksi, se kävisi päinsä, ja mielestäni siitäkkin huolimatta, että tuohon syyhyn, jolla on perustansa yleisessä intressissä, asianosaisen taholta ei ehkä osata vedota. Oikeuskäytännön ohjaaminen voi ja sen pitäneeikin suureksi osaksi tapahtua sen mukaan kuin lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai lain oikean soveltamisen kannalta annetut ja annettavat ennakkotapaukset osoittavat, mutta oikeuskäytännön ohjaamisen ala, niin kuin edellä on esitetty, on laajempi. Nähdäkseni olisi mielenkiintoista sekä tulevaisuuden näkymiä ajatellen aiheellista ja hyödyllistä säilyttää oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n 2 kohta sellaisena, kuin komitea on ehdottanut. Niinkuin edellä esitetystä havaitaan, korkein oikeus on lausunnossaan ollut toista mieltä.

IV Korkeinta oikeutta ja sen toimintaa koskevien uudistus- ja kehittämissuunnitelmien tavoitteena on Korkein oikeus -komitealla ollut kehittää korkein oikeus instanssiksi, joka tähänastista enemmän kiinnittäisi huomiota lain oikeaan soveltamiseen ja oikeuskäytännön ohjaamiseen. Niinkuin sanottu komitean ehdotuksen mukaan muutoksenhakulupa hovioikeuden tuomioihin ja päätöksiin voitaisiin myöntää paitsi sen johdosta, että aihetta ilmenee sen lopputuloksen muuttamiseen, johon hovioikeus on tuomiossaan tai päätöksessään johtunut, jos lain oikean soveltamisen kannalta tai oikeuskäytännön ohjaamiseksi on

tärkeätä saattaa juttu korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. Erityisen tärkeä säännösehdotus, joka nyt kysymyksessä olevia seikkoja silmällä pitäen sisällytettiin komitean ehdotukseen ja jonka tarkoituksena oli rajoittaa todistusaineiston tutkimista korkeimmassa oikeudessa, sisältyi ehdotukseen kuuluvan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 27 §:ään. Sen mukaan korkein oikeus ei voisi, jos alioikeus ja hovioikeus ovat erimielisyydettä kumpikin katsoneet jonkin todistelun kohteena olleen tosiseikan näytetyksi tai jääneen näyttämättä, muuttaa hovioikeuden ratkaisua sanottua seikkaa koskevan näytön uudelleen arvioimisen perusteella, ellei todistelu ole perustunut asiakirjoihin tai muihin jutun asiakirjoja seuranneisiin todistuskappaleisiin taikka ellei korkeimmassa oikeudessa esitetyn, kysymyksessä olevan oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 23, 24 ja 25 §:ssä tarkoitetun lisäselvityksen perusteella ole pääteltävissä, että näyttöä on arvosteltava toisin kuin alemmat oikeudet ovat tehneet. Mikäli näyttö muutoksenhakijan ilmoittamassa kohdin on ilmeisesti väärin arvioitu, olisi muutos rikosasiassa syytetyn eduksi voinut tulla kysymykseen.

Edellä viitatussa lausunnossaan korkein oikeus, ottaen huomioon korkeimman oikeuden nykyisen juttutilanteen, pitää komitean ehdotuksen mukaista rajoitusta väliaikaisena toimenpiteenä tarpeellisena. Sen mielestä komitean ehdotusta olisi kuitenkin eräiltä osin tarkistettava. Korkeimman oikeuden mielestä ei olisi myöskään aiheellista vaatia, että sekä alioikeus että hovioikeus ovat jonkin näyttökysymyksen osalta äänestyksettä päätyneet samaan tulokseen, vaan riittäisi, että hovioikeus on erimielisyydettä yhtynyt alioikeuden kannanottoon.

V Niinkuin edellä esitetystä havaitaan, Korkein oikeus -komitean mietinnössä ja siitä annetussa korkeimman oikeuden lausunnossa on eräitä kohtia, joiden osalta mielipiteet näyttävät eroavan toisistaan. Tällä kertaa ajankohtaisin on kysymys siitä, miten tästä on eteenpäin jatkettava, kun näyttää näet siltä, että komitea ja korkein oikeus olisivat eri mieltä alempia oikeuksia koskevien uudistusten merkityksestä ja ajoittamisesta korkeimman oikeuden kehittämistyön kannalta. Jos asiaa tarkastellaan lähemmin, tultaneen siihen, etteivät kannanotot paljonkaan eronne toisistaan. Eroa lienee pikemminkin siinä, miten asia on ilmaistu. Asiallisesti suurtakaan eroa ei liene, sanotaanko edellyttävän uudistusten aikaansaamista alemmissa oikeuksissa ennen kuin korkein oikeus muodostetaan prejudikaattiuomioistuimeksi, vai ryhdyttävän toimenpiteisiin menettelyn kehittämiseksi alemmissa oikeuksissa samanaikaisesti kun ryhdytään kehittämään korkeinta oikeutta prejudikaattiuomioistuimeksi. Ei näet komiteankaan mielestä liene

katsottava olevan estettä sille, että ryhdytään toimenpiteisiin korkeimman oikeuden kehittämiseksi prejudikaattituomioistuimeksi samanaikaisesti kuin menettelyä kehitetään alemmissa tuomioistuimissa.

Ylimmän tuomioistuimen järjestely ei enempää meillä kuin muuallakaan voi tapahtua irrallisena ja riippumatta tuomioistuinlaitoksen ja oikeusjärjestyksen rakenteesta. Uudistukset ja muutokset, jotka koskevat ylioikeuksia, meillä siis hovioikeuksia, antavat aiheen tarkastaa myös korkeinta oikeutta koskevia säännöksiä ainakin muutoksenhakua koskevalta osalta. Toisaalta ylioikeuksien toimintaa tehostamalla voidaan luoda edellytyksiä kehittää ylin tuomioistuin esim. prejudikaattituomioistuimeksi taikka sen kehittämiseksi sitä tarkoittavaan suuntaan. Alempien oikeuksien kehittäminen palvelee ja helpottaa tai jos niin voidaan sanoa, tekee mahdolliseksi ylimmän tuomioistuimen kehittämisen esim. siten, ettei ylimmän oikeuden tarvitse käsitellä sitä, mikä voidaan oikeusturvaa vaarantamatta jättää alemman oikeuden, meillä hovioikeuden, ratkaisun varaan. Eri näkökohdat voitaisiin ilmeisesti parhaiten ja tasapainoisimmin ottaa huomioon, jos kysymyksessä olevat ylioikeuksia ja ylintä tuomioistuinta koskevat uudistukset voitaisiin suorittaa samanaikaisesti.